

Puhe pidettiin sos.dem. eduskuntaryhmän kokoushuoneessa eduskuntatalossa.

Pikakirjoitusselostus tuosta ennen julkaisemattomaksi jääneestä puheesta on seuraava:

Ministeri Väinö Tannerin puhe

Sos.-Dem.- Puolueneuvoston kokouksessa 7. 4. 1940

Edellinen puolueeneuvoston kokous pidettiin 26. päivänä marraskuuta. Kokous päätti antaa julistuksen siitä kysymyksestä, joka muodosti sen käsittelyjen pääosan, nim. neuvotteluista Neuvostoliiton kanssa. Julistuksessa lausutaan mm: »Suomen hallitus on näissä neuvotteluissa omaksunut kannan, jonka mukaan naapurimaalle tärkeistä asioista pyritään rauhallisesti ja sovinnollisessa mielessä keskustelemaan, ottamalla huomioon sen kohtuullisina pidettävät toivomukset, mutta kuitenkin tinkimättä Suomen itsenäisyyden asettamista vaatimuksista ja Suomen elineduista. Erikoisesti on tällöin korostettu Suomen puolueettomuuspolitiikan välttämättömyyttä. Tämä kanta on puolueeneuvoston mielestä kestävä ja selvä. Puolueeneuvosto korostaa sen vuoksi maan itsenäisyyden perustuvan puolueettomuuspolitiikan jatkamisen tähdellisyyttä.» — Ja edelleen sanottiin, että »puolueeneuvosto on vakuutunut siitä, että maan työväestö hyväksyy tämän politiikan eikä anna kannatustaan niille, jotka pyrkivät harjoittamaan maamme itsenäisyyttä vaarantavaa politiikkaa». — Tämä päätöslauselma antoi aiheen minulle, joka silloin jouduin alustamaan kysymyksen, keskustelun lopussa todeta, että »puolueeneuvosto yhtyi puoluetolimikunnan kannanottoon, mikä myös oli maan hallituksen kanta, nim. että Suomi ei ole luovuttava mitään, mikä uhkaa maan itsenäisyyttä ja turvallisuutta, sa-

maila kun aseellista selkkausta, mikäli mahdollista, on vältettävä ja solmu pyrittävä aukaisemaan rauhallisesti.»

Tämä oli se kanta, joka puolueuuevostolla ja myöskin aikaisemmin puoluetuimikunnalla oli viime syksynä. Sen kannan mukaisesti pyrittiin myöskin asioita saamaan ratkaisuun.

Valitettavasti emme kuitenkaan saaneet toimia näiden päätöslauseimien mukaan. Ei kestänyt montakaan päivää, kun itäinen naapurimaamme pani hyökkäyksensä käyntiin maalta, mereltä ja ilmasta. Näennäisen aiheen — verukkeen — tämän sodan alkamiseen Neuvostoliitto sai eräällä provosoidulla teolla, eräällä sen omasta toimesta alkuunpannalla ampumista-pahtumalla Mainilan kylässä rajan toisella puolen. Hyökkäys Suomeen alkoi 30. päivänä marraskuuta, siis neljä päivää puolueuuevoston kokouksen jälkeen. Sinä päivänä me heräsime huomaamaan, että kaikki se, mitä me olimme edellyttäneet tapahtumien kulusta, oli perustunut liikaan hyväuskoisuuteen naapurimaan tarkoituksista ja myös hyväuskoisuuteen niiden sopimusten pätevydestä, joita naapurimme kanssa oli tehty. Silloin myös havaittiin, että oli korkea aika koettaa uhrauksillakin saada sovinto syntymään Neuvostoliiton kanssa vielä sen jälkeen kun tämä oli alkanut sodankäynnin.

Saman päivän iltana, jolloin hyökkäys tapahtui, kutsuttiin puolueemme eduskuntaryhmä kiireellisesti koolle neuvottelemaan tapahtuman johdosta. Wiik jo mainitsi, että ryhmän istunto tapahtui tässä huoneessa, joka oli täysin pimennettyä. Istunnossa selostettiin päivän tilannetta ja ehdotettiin, että sosiaalidemokraattinen ryhmä kutsuisi edustajansa pois silloisesta hallituksesta, jotta saataisiin mahdollisuus muodostaa uusi hallitus. Siten ainakin ne henkilöt, jotka näkyvimmin olivat edustaneet syksyn politiikkaa, joutuisivat syrjään. Sosiaalidemokraattinen ryhmä päättikin tämän mukaisesti. Sen jäl-

keen tapahtumat kehittyivät samana ja seuraavana päivänä dramaattisella vauhdilla. Eduskunta kutsuttiin koolle myöhemmin samana iltana. Kun tämä talo tuntui vaaralliselta, kokoonnuttiin Vallilan työväentalolle. Siellä annettiin hallituksen puolesta selostus neuvottelujen kulusta kaikkine yksityiskohtineen. Eduskunta, hyväksyen hallituksen siihenastisen politiikan, antoi yksimielisesti luottamuslauseensa hallitukselle. Vasta tämän jälkeen minä puolestani ilmoitin pääministeri Cajanderille, että sosialidemokraattinen ryhmä vaatii miehensä pois ja että hänen olisi siitä vedettävä johtopäätöksensä ja samana iltana jätettävä hallituksen eronpyyntö. Hän mukautuikin tähän ilman muuta. Vallilan työväentalolla pidettiin Cajanderin hallituksen viimeinen istunto, jossa päätettiin vielä samana yönä jättää tasavallan presidentille eronpyyntö.

Seuraavan päivän tehtäväksi jäi hankkia maalle uusi hallitus. Painostamalla Suomen Pankin pääjohtaja Rytiä saatiin hänet suostumaan muodostamaan uusi hallitus. Se voikin tapahtua muutaman tunnin kuluessa keräämällä siihen eronneen hallituksen jäsenistä suurimman osan ja täyttämällä eräitä avoimiksi joutuvia paikkoja uusilla henkilöillä. Tämä hallitus otti päätehtäväkseen pyrkiä mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman kunniallisilla ehdoilla rauhaan Neuvostoliiton kanssa. Siltä varalta, että tällainen rauhaan pyrkiminen ei tulisi onnistumaan, oli hallituksen tehtävänä käydä sotaa niin lujasti kuin siihen meidän mahdollisuutemme suinkin tarjosivat tilaisuuden.

Rauhanpyrkimyksiä esiintyikin ensimmäisillä viikoilla useammassa yhteydessä. Ensinnäkin Yhdysvaltain presidentti Roosevelt tarjosi välitystään jo ensimmäisenä sotapäivänä. Suomen hallitus hyväksyi ilman muuta välitysehdotuksen, mutta Neuvostoliiton hallitus sen hylkäsi. Ensimmäisessä

istunnossaan uusi hallitus päätti kääntyä Ruotsin hallituksen puoleen pyytäen sitä tämän jälkeen ryhtymään välitystoimintaan. Ruotsin hallitus suostuikin siihen, mutta Moskovasta vastattiin jälleen kielteisesti. Seuraava toimenpide oli kääntyä heti joulukuun alussa Kansainliiton puoleen ja yrittää senkin vaikutusvaltaa hyväksi käyttäen saada tämä konflikti rauhanomaiseen ratkaisuun. Kansainliiton se valiokunta, jossa asia käsiteltiin, kääntyikin Moskovan puoleen ehdottaen, että sieltä lähetettäisiin edustajia Kansainliiton johdolla keskustelemaan välityksestä ja rauhan aikaansaamisesta. Samalla ehdotettiin heti aselepoa. Tämänkin esityksen Neuvostoliiton hallitus hylkäsi. Se vetosi erääseen toimenpiteeseensä, joka tällä välin oli jo tullut tunnetuksi ja joka seuraavien viikkojen varrella häiritsi tai oikeastaan esti kaiken sovinnollisen ratkaisun. Neuvostoliiton hallitus vetosi nim. siihen, että se Suomen asiassa oli jo tehnyt sopimuksen Suomen todellisen hallituksen, ns. »kansanhallituksen» kanssa. Tähän kaatuivat kaikki yritykset saada aikaan neuvotteluja Neuvostoliiton kanssa. Siihen kaatui myös muuan radioteitse tapahtunut ehdotus neuvottelujen aloittamisesta, joka eräässä minun puheessani joulukuun 15. päivänä esitettiin Moskovalle.

Näin ollen ei meillä ollut mahdollisuutta jatkaa pitemmälle sitä tietä. Meidän oli pakko käydä sotaa. Me kyllä tiesimme jo etukäteen, ettemme sodasta voi paljon toivoa. Maa oli pieni, armeija pieni ja varustukset olivat joka suhteessa puutteelliset. Tämä onkin antanut toisille puolueille aiheen monessa yhteydessä moittia meitä sosialidemokraatteja siitä, ettemme aikaan ole varustuksiin antaneet riittävästi varoja. Olkoon sen asian laita miten tahansa, joka tapauksessa meiltä puuttui melkein kaikkea. Meillä ei ollut ammuksia, meillä ei ollut raskasta tykistöä, meidän lentovoimamme olivat melkein olemat-

tomat ja monta muutakin välttämätöntä tarvetta puuttui. Sodan ylijohdo sanoikin, että me silloisilla varustuksilla voimme käydä sotaa korkeintaan kaksi viikkoa. Siitä huolimatta sota alussa kävi meille melkoisen onnellisissa merkeissä. Sen jälkeen, kun ensimmäiset yllätyshyökkäykset oli saatu pysäyttämään, ei hyökkääjän armeija päässyt enää etenemään. Ja varsinkin itärajalla onnistuttiin hyökkäykset monella taholla lyömään takaisinkin ja valloittamaan takaisin useita vihollisen haltuunsa ottamia alueita.

Tässä sodankäynnissämme saimme huomattavaa apua toisten valtakuntien taholta. Lähinnä Skandinavian maiden ja varsinkin Ruotsin taholta, joka kiireellisesti koetti toimittaa meille semmoista varustelua, jota meiltä erikoisemmin puuttui. Sieltä saatiin tykistöä ja lentokoneita niin paljon kuin Ruotsi saattoi antaa. Ennen kaikkea Ruotsin ammustehtaot ryhtyivät varustamaan meitä ammuksilla. Myöskin länsivallat, Englanti ja Ranska, asettuivat alusta alkaen myötämieliselle kannalle ja ryhtyivät lähettelemään tänne erinäistä aseistusta. Matkan pituuden ja kuljetusteiden heikkouden vuoksi alkoi tältä pitemmältä matkalta kuitenkin vasta myöhemmin meille saapua kaikkea tarviketta. Tämän ulkoisen avun varassa voitiin sotaa yleensä käydä. Ja meidän tiedämme, että sekä joulu- että tammikuun ajan ja vielä pitkälle helmikuullekin sitä käytiin melkoisen menestyksellisesti.

Paitsi varustuksia puuttui meiltä kuitenkin myös eräs asia, mikä sodassa on aivan välttämätön: meiltä puuttui väkeä. Meillähän oli pieni armeija, joka kului vähitellen: kaatui, haavoittui ja väsyi. Heti sodan alkuvuikoista alkaen pyysimme sen vuoksi kaikkialta miehiä lähtemään tänne, lähinnä vapaaehtoisten muodossa. Tämä kehoitus saavuttikin melkoista vasta-kaikua. Tällainen hallitusten ulkopuolella yksityisistä aloittees-

ta tapahtuva toiminta osoittautui kuitenkin sangen hitaaksi. Ainoa maa, joka ennätti jotakin mainittavaa tässä asiassa tehdä, oli Ruotsi, josta tänne saatiin vähitellen noin 8 ½ tuhatta miestä täysissä varusteissa. Nämäkin saapuivat kuitenkin siksi hitaasti ja niiden muodosteluun ja harjoitukseen kului siksi paljon aikaa, että vasta aivan viimeisinä viikkoina ne pääsivät edes jossakin muodossa osallistumaan varsinaisiin taisteluihin.

Tällä tavalla sotaa käytiin, niinkuin mainitsin, koko joulukuu ja myöskin tammikuu.

Mutta vähitellen alkoi käydä ilmeiseksi, että Neuvostoliittoakin oli huomannut tehneensä laskuvirheen. Se oli edellyttänyt että Suomen valloitus tulisi olemaan helppo tehtävä ja että täällä syntyisi vallankumous, kansalaissota, niin pian kuin neuvostolaisia joukkoja maahan ilmestyisi. Kun sen taholla nähtiin, että toisin kävi, että kansa tässä asiassa oli täysin yksimielinen ja että täällä sisukkaasti oltiin valmiit jatkamaan taistelua, kunnes saadaan kunniallinen rauha syntymään, alkoi siltä taholta kuulua ääniä, että sota olisi saatava loppumaan.

Ensimmäisinä sotaviikkoina ei tähän esiintynyt mitään mahdollisuutta kahdestakaan syystä. Ensinnäkään ei meillä ollut mitään välitöntä kosketusta Neuvostoliittoon ja toiseksi oli kaikkien neuvottelujen tiellä Moskovan sopimus Kuusisen hallituksen kanssa. Edelleen oli hyvin vaikuttavana tekijänä se seikka, että Neuvostoliitto ja sen punainen armeija olivat kärsineet hyökkäyksellään tavattoman prestiisimenetyksen. Heidän täytyi mielestään saada ainakin jokunen voitto, jota voitaisiin maailmalle näyttää, ennen kuin mistään rauhankeskusteluista voitaisiin ryhtyä puhumaan.

Rauhanoffensiivi ei meidän taholtamme näin ollen aluksi johdantukaan mihinkään tulokseen. Mutta tammikuun 20. päivästä

alkaen minulla persoonallisesti oli jo kosketus Moskovaan. Tämä kosketus ja neuvottelujen hoitaminen oli sangen vaikea tehtävä. Sotahan oli käynnissä. Ei voinut omassa maassa ryhtyä keskustelemaan rauhanteosta, sillä se olisi tuonut sekasortoa sotatoimenpiteisiin. Kaikki oli sen vuoksi hoidettava mahdollisimman suuressa hiljaisuudessa, ilman että siihen montakaan henkilöä vedettiin mukaan.

Kosketus tammikuussa johti lopulta siihen, että 29. päivänä tammikuuta saatiin Neuvostoliiton hallitukselta ensimmäinen kirjallinen tiedoitus siitä, että se oli valmis keskustelemaan rauhasta. Tämä kirjallinen tiedoitus on nyttemmin ollut meillä lehdissä luettavana. Se on tullut julkisuuteen Ruotsin valtiopäivillä käydyssä keskustelussa. Siinä mainittiin, että Neuvostoliiton hallituksella ei ole mitään periaatteellista estettä rauhan tekoon nähden Ryti-Tannerin hallituksen kanssa, niinkuin he Suomen hallitusta nimittivät. Mutta tekopyhästi tiedoituksessa mainittiin, että koska sota on alkanut ilman Neuvostoliiton syytä ja koska se on maksanut paljon viatonta ja kallista verta, niin rauhanehdot tulevat olemaan raskaammat kuin syksyllä.

Tämä ei ollut varsin kehoittava alku neuvotteluille. Me vastasimme, ilman että edes koko hallitus oli siitä tietoinen, eräällä kirjelmällä, jossa ilmoitimme Suomen hallituksen kaiken aikaa olleen rauhan aikaansaamisen kannalla. Ylimalkaisin lauseparsin ilmaisimme myöskin, että sillä hetkellä ei ilmeisesti enää voitu ryhtyä keskustelemaan rauhasta muussa mielessä kuin kompromissin tietä. Näin ollen me ilmoitimme, että olimme valmiit pitemmälle meneviin tarjouksiin kuin mihin syksyllä olimme olleet taipuvaiset. Mainitsimme, että varsinkin Karjalan Kannaksella edellytimme voivamme tarjota sellaisen alueen, joka riittää heidän turvallisuusvaatimustensa tyydyttämiseen.

Tämä minun lähettämäni vastaus aiheutti sitten jatkuvia keskusteluja. Moskovasta tuli tieto, että vastaus ei tyydytä. Minun osalleni johtui tästä erinäisiä matkoja Tukholmaan, jossa jouduin kaikessa salaisuudessa neuvottelemaan Neuvostoliiton sikäläisen edustajan, rouva Kollontayn kanssa. Ensimmäinen tällainen tapaaminen sattui jo 4. päivänä helmikuuta, ilman että siitä maailma tiesi mitään. Rouva Kollontay voi ilmoittaa, että hänellä oli Neuvostoliiton ulkoministerin Molotovin suostumus siihen, että hän saa tavata minua.

Näissä neuvotteluissa ilmoitti rouva Kollontay, että Moskovan mielestä meidän ylimalkainen vastauksemme ei tarjoa pohjaa alkaville neuvotteluille. Tällä tavalla ilmaisevasta Moskovasta tahdottiin meiltä lypsää lisää myönnytyksiä. Ilman että minulla oli siihen kenenkään valtuutta tein rouva Kollontaylle erinäisiä ehdotuksia osittain Karjalan lisäalueista, osittain myös eräistä alueista Suomenlahden suulla, nimenomaan kuitenkin ilmoittaen, että minä teen sen persoonallisena esityksenäni, johon koetan jälkeenpäin saada hallituksemme suostumuksen. Minun siellä ollessani — minua pyydettiin jättämään sinne pari päiväksi, jotta Moskovasta ennättäisi tulla vastaus — tulikin vastaus, jossa ilmoitettiin, ettei tällaista ehdotusta tyydyttänyt eikä tarjonnut pohjaa alkaville neuvotteluille. Silloin oli minun ilmoitettava, että en näe mahdollisuutta tarjota enempää, ainakaan neuvottelematta hallitukseni kanssa. Pyysin samalla Moskovaa ilmoittamaan, mitkä ovat heidän vaatimuksensa ja minkälaisen ohjelman perusteella he ovat valmiit ryhtymään neuvotteluihin.

Tällä tavalla tämä ensimmäinen yhteyden otto tapahtui, joltamatta sillä kertaa vielä mihinkään sen positiivisempaan tulokseen.

Samanaikaisesti meidän oli käytävä sotaa. Vielä helmikuun

alkupuolille tämä sota oli meidän taholtamme menestyksellistä, huolimatta siitä, että Neuvostoliitto ensimmäisten epäonnistumistensa jälkeen oli ryhtynyt tarmokkaammin sotaansa käymään lähettämällä Suomeen suuria armeijakuntia ja varustamalla ne aivan toisella tavalla. Tämän aktiivisuuden johdosta meidän oli pakko edelleen jatkaa ponnistuksiamme sodankäynnin turvaamiseksi. Siinä mielessä puuhattiin helmi-kuun alussa voimallisesti sen hyväksi, että Ruotsista ja myöskin Norjasta olisi saatu avuksi valmiita joukkomuodostelmia, siis osia vakinaisesta armeijasta, jotka olisivat ilman muuta voineet siirtyä Suomeen, kuitenkin edelleen vapaaehtoisten nimellä. Tämä meidän ajatuksemme, joka saavutti voimakasta kannatusta Ruotsin sotilasviranomaisten taholta, ei kuitenkaan saavuttanut samaa tulosta poliittisissa piireissä. Ruotsin hallitus, joka ennen kaikkea halusi säilyttää oman maansa selkkauksen ulkopuolella — mikä on ymmärrettävissä Ruotsin kannalta katsoen — ei nähnyt mahdolliseksi antaa meille tällaisia valmiita muodostelmia. Sitä pelotti siinä ennen kaikkea se, että Ruotsi sen kautta voisi joutua osalliseksi suursotaan, yleiseen eurooppalaiseen sotaan. Tähän pelkoon antoi aihetta se seikka, että Saksan taholta erinäisissä tilaisuuksissa, ei tosin virallisessa muodossa, mutta sanomalehdissä ja kyökin portaiden kautta oli annettu ymmärtää, että jos Ruotsi voimakkaana yhtyy Suomen sotaan, niin Saksa puolestaan katsoo tämän vihamieliseksi teoksi ja ryhtyy hyökkäämään Ruotsiin. Joka tapauksessa tämä joukko-osastojen saanti Ruotsista, josta parin kolmen viikon ajan puhuttiin, raukesi. Sen sijaan se johti siihen, että vapaaehtoisuusliike sai Ruotsissa jonkin verran voimakkaampia muotoja kuin aikaisemmin.

Tämäntapaisissa puuhissa kului kolmisen ensimmäistä viikkoa vielä helmikuussakin, ilman että olimme päässeet Neuvos-

toliiton kanssa pitemmälle. Se ei ollut hyväksynyt meidän tahtomamme tehtyjä esityksiä, mutta ei myöskään ollut esittänyt omia ehdotuksiaan.

Sinä aikana alkoi onni sodassa kääntyä. 13. päivänä helmikuuta tapahtui ensimmäinen läpimurto Kannaksen rintamallamme. Silloin tuli Summassa ensimmäinen aukko siihen rintamaan, joka niin uljaasti oli kestänyt kymmenen viikkoa. Tämä murto oli kohtalokas, sillä se vaati oikaisemaan rintamaa hyvin laajoilla alueilla ja siten jouduttiin paljon epäedullisempiin puolustusasemiin kuin aikaisemmin. Silloin alkoi myös olla selvillä meidän vastuunalaisissa piireissämme, että tämän jälkeen Neuvostoliitto tietenkin katsoo voivansa esittää toisenlaisia vaatimuksia kuin mitä ehkä tammikuun aikana tai helmikuun alussa olisi ollut mahdollisuus saada hyväksytyksi.

Ensimmäisen kerran joutui hallitus eduskunnan kanssa yksityiskohtaiseen kosketukseen kysymyksessä sodasta tai rauhasta 21. päivänä helmikuuta, jolloin pyynnöstäni eduskunnan ulkoasiainvaliokunta tuli koolle, saaden seikkaperäisen selostuksen asiain siihenastisista vaiheista. Keskustelu ulkoasiainvaliokunnassa osoitti, että rauhan kaipuu alkoi ainakin siinä piirissä olla yleinen. Tosin siellä muutamat jäsenet olivat edelleenkin sillä kannalla, että sota oli käytävä voittoisaan loppuun saakka ja että tuumaakaan isänmaasta ei ollut annettava. Eräs jäsenen nimenomaan motivoi kantaansa sillä, että Hankonientä ei missään tapauksessa olisi luovutettava, jos rauhasta ryhdytään keskustelemaan.

Pari päivää tämän jälkeen, 23. päivänä helmikuuta, tuli lopulta Moskovan ehdotus rauhanneuvottelujen pohjaksi. Tämä ehdotus oli sen laatuinen, että se herätti täällä suurta hämminkiä ja levottomuutta. Silloin ilmoitettiin ensi kerran, että paitsi Suomenlahden saaria ja Hankonientä, joista aikaisemmin oli

ollut puhetta, oli luovutettava koko Kannas, Viipuri mukaanluettuna, ja pohjoispuoli Laatokkaa, Sortavala mukaanluettuna. Kun kuva tällä tavalla muuttui täydellisesti siitä, mitä täällä aikaisemmin oli ajateltu maksimimyönnytyksinä, oli luonnollista, että täällä nousi voimakas epäröinti. Arveltiin, että tällaiseen tarjoukseen meillä tuskin oli mahdollisuutta saada eduskuntaa ja kansaa suostumaan. Nähtävästi myöskin Moskovassa ymmärrettiin, että meillä epäröinti ja keskustelut voisivat jatkua, niinkuin demokraattisissa maissa valitettavasti tärkeiden ratkaisujen yhteydessä usein tapahtuu. Siitä kai johtui, että 28. päivänä helmikuuta Moskovasta annettiin meille tavallaan ultimaatumien luontoinen ilmoitus. Siinä sanottiin, että kahden päivän sisällä on Suomen vastattava, hyväksyykö se tämän ehdotuksen, joka ei ole vain neuvottelujen pohjana, vaan niiden ehtona. 1. päivään maaliskuuta mennessä oli siis Suomen annettava vastaus.

Tämä pakotti tietysti kiireesti astumaan kosketukseen laajempien piirien kanssa, jotta saataisiin selville, mitä tästä vaatimuksesta ajateltiin. Samana päivänä, jolloin tämä ultimaatum tuli, eli 28. päivänä helmikuuta, kutsuttiin kaikki eduskuntaryhmät koolle. Meikäläisessä ryhmässä oli minun tehtävänäni selostaa kysymystä ja porvarillisissa ryhmissä Ryti antoi samanlaisen selostuksen. Samana päivänä ennen ryhmien kokousta oli myös eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan istunto, jossa asia selostettiin. Se puolestaan päätti melkoisen suurella enemmistöllä kannattaa vaatimusten hyväksymistä. — Sosiaalidemokraattisessa ryhmässä ei ilmennyt yhtään toiseen suuntaan käyvää lausuntoa. Kaikki kannattivat näiden ehtojen uhallakin rauhan tekoa. Porvarillisissa ryhmissä sen sijaan vallitsi hyvinkin voimakas epäröinti ja lopussakin siellä oli vielä vastustavia ääniä.

Tässä vaiheessa joutui asiain kulkuun vaikuttamaan aivan toinen kysymys. Se oli tosin ollut vaikuttamassa ns. latenttisesti jo muutaman viikon ajan, mutta nyt se joutui hyvin ratkaisuvalta tavalla vaikuttamaan meidän käsittelyihimme. Tarjoitan länsivaltojen tekemää ehdotusta Suomen avustamisesta säännöllisten joukkojen muodossa. Tämä länsivaltojen avuntarjous ansaitsee jonkin verran perusteellisemmän selostuksen. Kun sitä ei tietääkseni ole meillä vielä missään piireissä yksityiskohtaisemmin selostettu, on kai mahdollisuus siihen tässä tilaisuudessa kajota.

Varsinkin Ranskan taholla harrastettiin sotamme alusta alkaen voimakkaasti Suomen avustamista. Siitä johtui, että esim. aselähetykset Ranskasta olivat melko suuret ja nopeat ja että maksusta ei ole puhuttu mitään tähän päivään mennessä. Siinä länsivaltojen korkeimman sotaneuvoston (Conseil Suprêmen) kokouksessa, joka pidettiin muistaakseni 19. päivänä joulukuuta, Ranskan pääministeri Daladier jo otti esille kysymyksen liittovaltojen joukkojen lähettämisestä Suomen avuksi. Englanti oli kuitenkin vastaan. Se ei ollut kypsä tällaiseen ajatukseen. Seuraavaan tämän korkeimman sotaneuvoston kokoukseen mennessä asia oli kuitenkin jatkuvasti vireillä. Suunnitelmiäkin laadittiin ja Ranskan taholta muokattiin Englantia, niin että kun seuraava kokous 5. päivänä helmikuuta tuli, niin molempien valtakuntien poliittiset ja sotilaalliset johtajat olivat tulleet yksimielisiksi siitä, että Suomeen olisi lähetettävä apujoukkoja. Tämä ei tietenkään ollut yksinomaan siinä mielessä tehty päätös, että sillä olisi avustettu pientä Suomea sen epätaisessa taistelussa. Ei liene liian rohkeata edellyttää, että länsivallat ajattelivat ensi sijassa omaa asiaansa ja omaa sotaansa. Suursodan suurin vaikeus on tähän saakka ollut siinä, etteivät vastapuolet ole löytäneet rintamaa, missä pääsisivät

kosketuksiin toistensa kanssa. Tässähän tarjoutui ikään kuin ilmaiseksi tämmöinen rintama, jolla ei tosin päästy suoraan Saksan, mutta sen sijaan kyllä sen liittolaisen, Neuvostoliiton kimppuun. Sitä paitsi oli painavana vaikuttimena tässä päätöksessä halu saada kontrollin alaiseksi Pohjois-Ruotsin malmikentät, joita Saksa sodan aikana samoin kuin aikaisemmin rauhankin aikana on voinut suurella menestyksellä käyttää varustelu-teollisuutensa hyväksi.

Tällaiset arvattavasti olivat liittovaltojen vaikuttimet. Meidän kannaltamme asia kuitenkin esiintyi yksinomaan kysymyksenä siitä, oliko meidän otettava tarjottu apu vastaan vai oliko se hylättävä. Me näimme asian sellaisena, että jos me otamme tämän avun vastaan, niin se mahdollisesti voi vaikuttaa meidän sotamme kulkuun, varsinkin jos apu saadaan riittävän suurena ja riittävän nopeasti perille. Negatiivisena seurauksena avun vastaanotosta tuli olemaan se, että me sen kautta olisimme joutuneet osallisiksi suurvaltasotaan ja olisimme ilmeisesti saaneet roikkua siinä mukana niin kauan kuin sitä käydään. Luonnollisesti olisimme olleet osallisina suurvaltasodassa myös siinä mielessä, että lopullisessa Euroopan olojen selvittelyssä suurvaltasodan päättyessä pidettävässä rauhan-kongressissa Suomenkin asia olisi tullut harkittavaksi ja meille ehkä olisi siellä voitu tehdä lopullinen oikeus. Me asetuiimme alusta pitäen epäilevälle kannalle tarjottuun apuun nähden. Se johtui siitä, että me näimme, että avunantosunnitelma oli kaiken aikaa hyvin epämääräinen. Meille ei voitu koskaan antaa aivan täsmällistä tietoa siitä, mitenkä suuri se avustusjoukko tulisi olemaan, joka tänne tulisi lähetettäväksi, eikä myöskään varmuutta siitä, koska se tulisi olemaan perillä. Numerot joukkojen suuruudesta vaihtelivat melkein päivästä päivään. Alimmillaan ne olivat silloin kun puhuttiin 6.000 miehen

lähettämisestä. Keskustelujen loppuvaiheessa luvattiin lähettää jopa 57.000 miestä, joista kuitenkin vain 15.000 olisi muodostanut ensimmäisen portaan ja olisi ensimmäisenä tullut perille. Senkin kuljettaminen olisi tullut vaatimaan lähes kuukauden päivät.

Tämä kysymys länsivaltojen apujoukoista, joka oli ollut hiljalleen puheenalaisena jo helmikuun alkuviikoista, heräsi voimakkaana eloon niin pian kuin jotakin tietä tuli tietoon, että Neuvostoliitto oli valmis rauhantekoon. Samana iltana, jolloin eduskuntaryhmät käsittelivät kysymystä rauhanehdoista, esiintyivät täällä olevat länsivaltojen edustajat esityksineen, Ranskan edustaja tuli jopa tänne eduskuntatalollekin ryhmien kokousten aikana pontevasti selittämään, että heillä on aivan vakava pyrkimys lähteä auttamaan Suomea. Sen jälkeisinä päivinä oli tämä painostus, tai ehkä on parempi sanoa esitysten voimakkuus länsivaltojen taholta tiheään uusiutuvaa. Myöskin heidän laskelmansa tulivat yhä lupaavammiksi.

Tämä aiheutti sen, että niiden kahden päivän aikana, jotka meille Moskova oli varannut päätöksen tekoon, emme saaneetkaan lopullista päätöstä syntymään siitä huolimatta, että eduskuntaryhmien puolesta olimme saaneet siihen valtuudet. Me katsoimme hallituksessa menettelevämme väärin, jollemme ota perinpohjaista selvyyttä länsivaltojen tarjoamasta avusta, koska, jos se osoittautuisi käyttökelpoiseksi, voitaisiin vapautua Neuvostoliiton uhkaavista vaatimuksista. Tällä tavalla meni ensimmäinen päivä maaliskuuta, siis fataljipäivä, ohitse. Eduskuntapiireissä alkoi esiintyä suurta levottomuutta sen johdosta, että arveltiin kaikkien mahdollisuuksien Moskovaan päin katkenneen.

Sitten tuli toinen fataljipäivä. Länsivallat olivat omia suunnitelmiaan ja valmistelujaan varten laskeneet, että heidän pi-

täisi saada meiltä viimeistään 5. päivään maaliskuuta vastaus siihen, haluaako Suomi pyytää heiltä tätä apua vaiko ei. Länsivallat olivat sikäli demokraattisia, että ne eivät pyrkineet tulemaan tänne auttamaan vastoin Suomen tahtoa. Edellytyksenä heidän avulleen oli sen vuoksi se, että Suomi sitä nimenomaan pyytäisi.

Tätä pyyntöä me emme tehneet 5. päivään maaliskuuta mennessä. Oli eräs seikka, joka uhkasi tehdä tyhjäksi länsivaltojen avun tännetulon. Se oli meidän maantieteellinen asemamme. Mehän olemme täällä sikäli epäedullisessa asemassa, että kaikkialla meidän ympärillämme on toisia valtakuntia ja mitään välitöntä ulospääsyä meillä ei ole varsinkaan sodan aikana. Luvattujen apujoukkojen oli siis tultava joko Petsamon kautta, joka oli venäläisten hallussa. Se tie hylättiin heti alkuvaiheissa. Se on niin kaukana ja muutenkin vaikeasti käytettävissä. Toinen mahdollisuus oli saapua Skandinavian maiden lävitse.

Sekä Suomen että länsivaltojen taholta käännyttiin useampaan otteeseen Tukholman ja Oslon hallitusten puoleen tiedustelemalla näiltä, miten ne tulisivat suhtautumaan, jos länsivallat yrittävät lähettää joukkojaan Skandinavian maiden läpi. Näihin esityksiin saatiin molemmilta tahoilta kielteinen vastaus. Kiellon perusteena oli jälleen sama syy kuin Ruotsin ja Norjan omien joukkojen lähettämiseen. He sanoivat haluavansa välttää suursotaan joutumista. Saksa esiintyi jälleen uhkaavana ilmoittaen, että jos länsivalloista tulee tänne joukkoja, niin Saksa katsoo sen sodan uhaksi ja ryhtyy hyökkäämään. Keskusteluissa Skandinavian maiden kanssa oli monet vaiheet, mutta tässä esityksessä on tarpeetonta ryhtyä joka yksityiskohtaa selostamaan. Pääasia on, että kääntyminen Tukholmaan ja Osloon tapahtui useampaan kertaan ja joka kerta saatiin johdonmukaisesti sama vastaus. Tämän johdosta länsivallat lopulta

ilmoittivat meille, että ne eivät välitä siitä, mikä vastaus Skandinaviasta annetaan. He tulevat joka tapauksessa lävitse. Näin ilmoitti varsinkin Ranska. Englannin hallitus oli kyllä varovaisempi. Se ilmaisi mielipiteenään, että jos näiden maiden taholla asetetaan voittamattomia esteitä, niin länsivaltojen apu mahdollisesti voi kaatua siihen.

Meillä oli kuitenkin kaiken aikaa se tunne, että tämä Skandinavian maiden kieltö oli pääasiassa muodon vuoksi tehty, jotta he voisivat ulospäin osoittaa puolueettomuuttaan. Huvini vuoksi voin mainita, että kun minä jälkeinpäin kysyin Martin Tranmaelilta, mitä Norja olisi tehnyt, jos me olisimme pyytäneet länsivaltoja lähettämään joukkojaan ja ne olisivat tulleet Norjan läpi, Tranmael tapansa mukaan sanoi reippaasti: »Me olisimme tietysti protesteeranneet jyrkästi ja auttaneet niitä niin paljon kuin meillä olisi ollut voimia.» — Sama kanta oli väestössä aivan yleinen. Ruotsin hallitus oli tietysti toisella kannalla. Se meni jopa niinkin pitkälle, että ulkoministeri Günther lausui minulle: »Jos länsivaltojen joukot tulevat, ei yhtään kiskoja jätetä ei satamiin eikä rautateille.» Ruotsin ammatilliset järjestöt sen sijaan sanoivat, että ei niitä kiskoja ilman heidän apuaan oteta pois ja sitä apua he eivät olisi antaneet.

Joka tapauksessa asema muodostui sikäli kriittiseksi, että meidän kannanotostamme riippui hyvinkin suuret asiat: Muodostuuko Suomeen uusi rintama? Joudummeko Suomen osalta osallisiksi suurvaltasotaan? Vedämmekö siihen mukaan vielä sekä Ruotsin että Norjan ja luultavasti myös Tanskan? Tätä emme halunneet. Pääpyrkimyksenä olikin kaiken aikaa päästä rauhaan, vaikka se olisi tullut enemmänkin maksamaan. Mutta meidän täytyi joka tapauksessa saada jokainen yksityiskohta niin selväksi, että jälkeinpäin se tuomio, joka kaikissa tapauksissa rauhanteon johdosta hallituksen ylitse lankeaa, olisi

niin lempeä kuin mahdollista.

Kun edellä mainittu fataljipäivä, 5. päivä maaliskuuta, saapui, oli meidän vastattava länsivalloille, otammeko heidän apunsa vastaan vai ei. Ratkaisevaa vastausta emme kuitenkaan silloin antaneet, vaan pyysimme vielä viikon miettimisaikaa. Sen kuluessa selviäisi, pääsemmekö Moskovan kanssa sopimukseen. Olimme siten molemmille tahoille — niin hyvin Moskovaan kuin länsivaltoihinkin päin — lykänneet ratkaisua. Monen mieltä jo hirvitti, menevätkö molemmat asiat karille.

Samana 5. päivänä maaliskuuta, jolloin vastaus olisi ollut annettava länsivalloille, onnistuttiin hallituksessa lopulta saamaan päätös — tosin ei silloinkaan yksimielinen, mutta joka tapauksessa päätös —. Päätettiin hyväksyä Moskovan esittämät vaatimukset »keskustelujen lähtökohdaksi». Halusimme välttää hyväksymästä vaatimuksia lopullisina ehtoina, koettaen siten pelastaa, mitä pelastettavissa oli. Kun tähän seuraavana päivänä tuli Moskovasta vastaus, jossa ilmoitettiin, että he ovat tällä pohjalla valmiit vastaanottamaan meidän edustajamme, ja esitettiin, että neuvotteluja käytäisiin Moskovassa, niin 6. päivänä maaliskuuta lähetettiin sanomalehdissä mainitut neljä edustajaa Moskovaan.

Matka koetettiin pitää aivan salassa, ettei maailma, joka tavottomalla mielenkiinnolla seurasi meidän asioitamme, olisi heti päässyt hälyämään. Mutta joku sanomalehtimiesrakkari oli kuitenkin nähnyt erään neuvottelijoistamme Tukholmassa. Siitä alkoi levitä huhu, että jossakin käydään neuvotteluja. Ei kuitenkaan tiedetty, käytiinkö niitä Tukholmassa, Riiassa tai jossakin muualla. Neljä päivää asia pysyi siksi salassa, ettei maailma tiennyt, mitä oli tekeillä, ketkä ovat liikkeellä ja missä neuvotellaan. Sinä aikana, jolloin miehet olivat Moskovassa, jatkettiin keskusteluja länsivaltojen kanssa ja saatiin heiltä yhä

tiivimpiä tietoja. Oikeastaan tarkimmat ja täsmällisimmät tiedot tulivat vasta 7. päivänä maaliskuuta, jolloin avustussuunnitelma esitettiin verrattain yksityiskohtaisena aikataulu- ja joukkomäärineen. Silloin luvattujen joukkojen lukumäärä korotettiin 57.000:een.

Mitä Moskovassa käytyihin neuvotteluihin tulee, on niistä sanottava, että venäläinen petti meidät tälläkin kertaa, niinkuin aina aikaisemminkin on pettänyt. Kun meidät kutsuttiin Moskovaan, ilmoitettiin meille nimenomaan ehdot, joiden pohjalla rauha olisi tehtävä. Ne olivat, niinkuin jo mainitsin, paitsi Hankonientä, koko Kannas Viipuria myöten, pohjois-osa Laatokan takana olevaa maa-aluetta, Sortavala mukaanluettuna, suurin piirtein Pietari Suuren raja. Sanontatapaa »suurin piirtein Pietari Suuren raja» me kyllä epäilimme, mutta emme voineet aavistaa, että sen varjolla voitaisiin tehdä sellaisia vaatimuksia, joita edustajillemme Moskovassa lopulta tehtiin. Pietari Suuren raja ylitettiin monessa kohdin. Sen lisäksi tuli aivan uusia vaatimuksia, joista ei koskaan ollut puhettakaan: Sallassa ja Kuusamossa sekä rata Kantalahdesta Kemijärvelle. Näistä ei ollut aikaisemmin hiiskahdettukaan. Kun tämän johdosta moitimme Ruotsin hallitusta ja ulkoministeriä siitä, että viimeksi mainittu ei ollut antanut meille tietoja kaikista vaatimuksista, hän suuttui ja sanoi olevan häpeämätöntä Moskovan taholta esittää uusia pitkälle meneviä vaatimuksia, joita Suomen hallitus tietenkään ei voisi enää hyväksyä. Kun Moskovalle huomautettiin olevan kohtuutonta kesken neuvottelujen esiintyä uusilla vaatimuksilla, väitti Molotov, että hän oli nämä vaatimukset useaan kertaan sekä kirjallisesti että suullisesti ilmoittanut sekä Ruotsin lähettiläälle Moskovassa, ministeri Assarsonille, että Venäjän lähettiläälle Tukholmassa, rouva Kollontaylle. Olen kummaltakin taholta koettanut tiedustaa, onko

tässä perää, mutta kumpikin kieltää sen jyrkästi. Tällaista se on venäläisten kanssa neuvottelemisen. Niihin ei yleensä voi luottaa.

Meillä oli näiden laajennettujen vaatimusten johdosta äärimmäisen vaikeita hetkiä hallituksessa. Paitsi sitä, että jo alkuvaatimukset olivat kohtuuttomat, niin se, että meidät vielä tällä tavalla petettiin, herätti epäilyksiä siitä, tulisiko edes rauhaan lopulta merkitsemään mitään, jos me vielä tämän nielsimmekin. Se pani mielet epäileviksi ja horjuviksi. Hallituksessa esiintyikin eräässä vaiheessa mielipide, ettei tällaisen naapurin kanssa voi tehdä sopimuksia, koska vanhat sopimukset häikäilemättä oli rikottu ja uuteenkaan ei voisi paljon luottaa. Esitettiin jyrkkiä vaatimuksia, että lopullisesti oli käännyttävä länsivaltojen puoleen.

Mutta silloin astui eräs uusi tekijä hyvin vaativana esille ja se oli meidän rintamamme. Rintama, joka oli ollut ihailtavan kestävä Summan läpimurtoon saakka, sai sen jälkeen suorittaa peräytymisen toisensa jälkeen. Niinä päivinä, jolloin Moskovassa neuvoteltiin, oli vihollinen Viipurin edustalla ja rupesi työntämään joukkojaan Viipurinlahden ylitse lahden luoteisrannalle. Aluksi tätä voitiin jonkin verran vastustaa. Mutta meillä oli liian vähän väkeä, kun taas toisella puolen oli hyökkäämässä neljä divisioonaa tykkeineen, tankkeineen ja kaikkine apuneuvoineen. Jos tämän olisi antanut jatkua vielä joitakuuta päiviä, niin on mahdollista, että joukkoja olisi päässyt vielä enemmän Viipurinlahden ylitse. Silloin ne olisivat voineet katkaista yhteydet länteen päin ja siten pakottaa tavattoman suureen rintaman siirtoon. Se ei olisi ollut helppo tehtävä, kun rintamamme itäinen pää oli aina Taipaleenjoen suussa saakka. Ennen kuin semmoinen akseli olisi saatu siirretyksi toistasataa kilometriä länteen päin, olisi voinut tapahtua täydellinen ro-

mahdus ja armeijan hajaannus.

Tämä uusi tekijä esiintyi suorastaan pakottavana. Se johti lopulta siihen, että emme nähneet muuta neuvoa kuin sähköttää edustajillemme Moskovaan, että ellei helpotuksia esitettyihin ehtoihin ole saatavissa, on ne hyväksyttävä. Tämä valtuus annettiin edustajillemme muistaakseni jo 10. päivänä. Ja 12. päivänä maaliskuuta, jolloin rauhansopimusehdotus oli kirjallisessa muodossaan valmiiksi laadittuna, täältä sähkötettiin valtakirja, jolla edustajamme oikeutettiin allekirjoittamaan sopimus.

Sen jälkeen on asia kulkenut omaa tietään. Rauhanehdot olivat ankarat ja vaatimukset luovutettavien alueiden tyhjentämisestä olivat julman ankarat. Aika, joka siihen myönnettiin, oli niin lyhyt, että tavaton määrä omaisuutta jäi tuomatta pois. Tässä kiireessä sattui monta epämiellyttävää kohtausta. Raja tuli sitä paitsi siksi epämääräisesti suoralla viivalla vedetyksi halki Kannaksen — ikään kuin suuri verinen haava maamme ruumiissa — että monissa yksityiskohdissa ollaan vielä tälläkin hetkellä epäselvillä, mille puolelle kukin paikkakunta kuuluu. Niinpä niinkin tärkeä teollisuuskeskus kuin Enso on vielä aivan riidanalaisena. Myöskin Värtsilä on vielä jonkin verran epäselvä. Hanko oli tyhjennettävä verrattain nopeasti. Kokonainen kaupunki, jota aikaisemmin ei edes osittainkaan ollut aloitettu tyhjentää, kuten Viipuri ja Sortavala, täytyi tyhjentää 10. päivässä.

Elämme nyt naapuriimme nähden uusissa oloissa. Tulevaisuus tulee näyttämään, kuinka vastainen kanssakäyminen sen kanssa tulee menestymään. Ne neuvottelut, joita rauhanteon jälkeen on käyty, ovat kylläkin olleet jonkin verran toisenlaisia kuin varsinaiset rauhanneuvottelut, jotka olivat hyvin epämiellyttävät. Edustajamme ilmoittavat, että keskustelut sujuvat

nyt verrattain korrektisti ja tavallisten muotojen alaisina.

Sodan aikana, tänä meidän raskaan koettelemuksemme aikana, maailma suhtautui meihin yleensä hyvin sympaattisesti. Me saimme jopa liikaakin kaikenlaista myötätunnon osoitusta. Se ei tietysti asiaamme paljontaan auttanut, mutta rohkaisi kuitenkin meitä. Paljon koetettiin myös auttaa aineellisesti ja humanitäärisesti, sairaanhoidossa, jne. Meidän on annettava erittäin suuri arvo kaikelle saamallemme avulle.

Mielestäni on kuitenkin jo nyt tuoreeltaan syytä kiinnittää huomiota Saksan ottamaan poikkeussuhteeseen. Tahtoisin väittää, että se on pääsyyllinen kaikkeen siihen, mitä täällä on tapahtunut. Jo viime vuoden keväällä Neuvostoliitto hautoi samoja suunnitelmia, joita se tähän mennessä osittain on toteuttanut. Se koetti silloin saada aikaan sopimusta länsivaltojen kanssa, että nämä suostuisivat myöntämään Neuvostoliitolle vapaat kädet laajennuksissa, joita se havitteli. Länsivallat olivat liian korrekteja mennäkseen tämmöiseen ja neuvottelut katkesivat. Saksa ei ollut yhtä korrekki. Saksa teki sopimuksen ja antoi Neuvostoliitolle vapaat kädet. Sikäli kuin minulle on mainittu eräältä taholta, jonka pitäisi olla hyvin informoitu, sisälsi Saksan ja Neuvostoliiton sopimus, paitsi sitä, mitä nyt jo on Baltian maissa tapahtunut, myös kohdan, jossa sanotaan, että Neuvostoliitolla on vapaat kädet vaatia itselleen Suomesta riittävän suuret alueet, jotta se voi turvata rajansa. Jos Neuvostoliiton vaatimus kohtaa vastarintaa ja se on pakotettu sodan avulla ottamaan itselleen laajempia alueita, pidättää Saksa itselleen oikeuden ottaa vastaavassa määrässä Länsi-Suomesta alueita. Samaan sopimukseen sisältyi edelleen yhtä ja toista, mikä koski Skandinavian maita. Ennen kaikkea Venäjälle läpikulkuoikeuden Atlantille ja sopimuksia, jotka koskevat Ruotsin malmikenttiä.

Saksa siis tavallaan myi meidät elokuun 23. päivänä Neuvostoliiton kanssa tekemällään sopimuksella. Suomen sota alkoi. Saksa selitti muodollisesti olevansa epäintresseerattu tähän sotaan nähden ja siis puolueeton. Mutta Saksa ei suostunut lähettämään meille edes niitä sotatarvikkeita, jotka siltä oli ostettu jo paljon ennen suursodankin alkua. Sinne jäi meiltä esimerkiksi 134 ilmapuolustustykkiä, jotka olisi täällä tarvittu. Saksa kieltäytyi päästämästä maansa lävitse sotatarvikkeita joita olimme jo ennen sodan alkua ostaneet Italiasta ja Unkarista, osittain ennen sodan alkua ja sodan aikana. Saksan uhkailut myös pakottivat Skandinavian maat varovaisuuteen avunannossaan ja ennen kaikkea suhtautumisessaan länsivaltojen joukkojen läpikulkukysymykseen.

Sodan aikana oli Saksa ensimmäinen valtakunta, jonka puoleen me käännymme ehdottaen välitykseen ryhtymistä, sen jälkeen kun ensimmäiset viikot olivat kuluneet. Me käännymme sen puoleen 4. päivänä tammikuuta tiedustellen, mitä mahdollisuuksia Saksalla oli ryhtyä välitystoimiin. Kaksi viikkoa Saksan hallitus mietti asiaa, kääntyen välillä Moskovan puoleen. Se sai sieltä ilmeisesti hylkäävän vastauksen. Ja kun Neuvostoliitto ei siis huolinut Saksan välityksestä, Saksa ilmoitti meille vihdoin, ettei se näe ajankohtaa sopivaksi välitystojen alkamiseen. Kiitin vastauksesta ja ilmoitin, että toista kertaa emme samalle ovelle kolkuta. Minulla oli tähän syytä, koska jo silloin olin Ruotsin välityksellä kosketuksissa Neuvostoliiton kanssa.

Saksan sanomalehdistö oli koko sotamme aikana esiintynyt mahdollisimman vihamielisesti meitä kohtaan, julkaisten yleensä vain Neuvostoliitolle edullisia tietoja. Rauhanteon jälkeenkin se on jatkanut samaan suuntaan koettaen tehdä vain omaa sotapropagandaansa. Se on pilkallisesti kirjoittanut,

miten länsivallat muka ovat johtaneet meidät tähän sotaan ja koettaneet sitä ylläpitää omana rintamanaan. Tämä on tietysti ihan perätöntä, mikäli sodan alkuvaiheet ovat kysymyksessä. Että länsivallat sodan loppuvaiheessa olivat valmiit Suomea auttamaan, siitä Saksalla ei mielestäni ole mitään aihetta niitä moittia.

Olen halunnut sanoa edelläolevan, jotta ei minkäänlaista väärinkäsitystä pääsisi syntymään siitä, kuka oikeastaan on ollut se »paha henki», joka on meidän asioitamme sekoittanut ja on johtanut asiat siihen, että pieni rauhallinen Suomi on joutunut suurvaltain väliseksi pelinappulaksi.

Nyt kun sotamme on päättynyt ja me olemme siirtyneet rauhantilaan, esiintyy meillä tavaton määrä probleemeja, joita emme aikaisemmin ole voineet kuvitellakaan. Osoittautuu, että sota on hirvittävä asioiden sekoittaja, varsinkin, jos se päättyy, niinkuin tämä sota päättyi. Kun kaikki on kaaoksena, on vaikea saada asioita taas raiteillaan kulkemaan.

Niistä problemeista, joita meillä lähinnä on edessä — jos jättää militäärisen probleemin syrjään, joka on asia erikseen — on ennen kaikkea vaikea sen väestön sijoittaminen, joka nyt joutuu entisiltä asuinsijoiltaan muuttamaan ja jonka joukossa on sekä maanviljelijäväestöä että myös kaupunkilaisia ja teollisuustyöväkeä. Toinen probleemi on se, millä tavalla voidaan korvata kärsityt vahingot niille henkilöille, jotka sodan johdosta ovat menettäneet omaisuutensa tai työkykynsä. Nämä ovat suuria probleemeja. Kun niihin vielä liittyy kysymys väestön ravitsemisesta, joka suurvaltasodan vaikutuksesta tulee olemaan hyvin hankalaa — kauppatiet kun ovat menneet jokseenkin tukkoon — niin on hyvin ymmärrettävää, että vakavasti joudumme harkitsemaan, mitä nyt on tehtävä.

Nämä kysymykset joutuivat ensi kertaa yhtenäisesti pohdit-

tavaksi, kun tuli kysymys hallituksen vaihdoksesta. Niin pian kuin se päämäärä, jonka tätä edellinen hallitus oli itselleen asettanut: rauhan solmiminen, oli saatu aikaan ja asiakirjat ratioiduiksi, oli hallituksen vaihdos edessä. Silloin oli hallitus saattanut päätöksensä tehtävänsä ja uusi oli muodostettava. Uuden hallituksen oli ensinnäkin saatava itselleen selväksi, mitä lähinnä oli tehtävä. Minun on sanottava, että kaikki, joita uuteen hallitukseen pyydettiin, esittivät voimakkaita epäilyksiä siihen osallistumista kohtaan. Kaikilla oli se tunne, että joudutaan tekemisiin niin monen ja vaikean asian kanssa, että niillä, jotka olivat pitkän ajan olleet hallituksessa, oli oikeus kieltäytyä. Mutta kun toiselta puolen pidettiin melkein rintamakarkuriutena vetäytyä tällaisena hetkenä syrjään, oli tavallaan moraalinen pakko mukautua.

Ennen kuin minä puolestani katsoin voivani antaa suostumukseni hallitukseen osallistumiselle, halusin kuitenkin saada täyden selvyuden hallituksen muodostajalta visseihin pääkysymyksiin nähden. Kysyin sen vuoksi Rydiltä, joka uudelleen, tosin ankaran taistelun jälkeen, suostui muodostamaan hallituksen, minkälaisella ohjelmalla hän lähtee liikkeelle ja voiko meikäläinen hänen veneeseensä lähteä. Ensimmäinen kysymys oli, tuleeko hän pitämään huolta siitä, että sota-aikana välttämätön sotilashallinto loppuu ja täydellinen siviilihallinto säännöllisillä menoilla alkaa. Hän vastasi, että se on itsestään selvä asia. Toiseksi: onko hän valmis järjestämään olot niin, että niille väestöryhmille, jotka sodan johdosta ovat menettäneet maansa, voidaan pakko-otolla ja muilla valtion käytettävänä olevilla keinoilla hankkia viljeltävää maata niiltä, joilla maata on. Tämäkin oli hänelle itsestään selvä asia. Kolmanneksi: onko hän valmis, hankkiakseen korvausta kaikille niille muille, joille on tullut menetyksiä, asettamaan riittävän suuren omai-

suuden verotuksen, esim. 10 %:iin nousevan, jotta voitaisiin tällaisen kertakaikkisen hätäuhrin avulla tehdä nämä korvaukset mahdollisiksi. Hän oli siihenkin valmis. Muuta minun mielestäni ei siinä vaiheessa ollut tarpeellista kysyäkään. Pääasia oli, että uuden hallituksen suuntaviivat tällä tavalla tulivat määräytyiksi ja että ne tärkeimmät asiat, jotka ensi kiireessä oli hoidettava, oli saatu hahmotelluiksi. Sen mukaisesti tuli sitten myös hallituksen ohjelma laadituksi.

Tahdon vielä vähän aikaa viipyä hallituksen vaihdoksessa sen johdosta, että meidän keskuudessamme on nostettu kysymys siitä, että tämä ei tapahtunut täysin puolueemme »perustuslakien» mukaisessa järjestyksessä. Puoluekokouksemme päätökset määräävät, että jos sosialidemokraatit osallistuvat hallitukseen, niin siihen on saatava suostumus ei vain eduskuntaryhmältä vaan myös puolueenuevostolta. Näille on esitettävä uuden hallituksen ohjelma ja uuden hallituksen jäsenlistat ja näiden orgaanien on 2/3 enemmistöllä päätettävä, suostuvatko ne luovuttamaan jäseniään hallitukseen. Näitä muodollisuuksia ei ole nyt noudatettu ja siitä on erällä tahoilla puolueessamme nostettu kysymys.

Tahdon tämän johdosta aluksi huomauttaa, ettei myöskään joulukuun 1. päivänä tapahtuneessa hallitusvaihdossa ollut mahdollisuutta näitä määräyksiä noudattaa. Silloin oli sota käynnissä. Eduskuntaryhmä hajosi jo ensimmäisenä iltana ja puolueenuevostoa oli tietysti täysin mahdotonta saada koolle. Silloin oli ensimmäinen tilaisuus, jolloin nämä määräykset sivuutettiin. Kun sama nyt maaliskuun lopussa tapahtui toisen kerran, voidaan tietysti sanoa, että nyt oli rauha solmittu ja olisi siis voitu menetellä toisin. Sotatila on kuitenkin edelleen voimassa. Se ei kuitenkaan ole ratkaisevaa. Ratkaisevaa oli se, että ei voitu jättää maata päiväkseen, ilman että hallitusasia

oli selvä. Jos olisi menetelty säännöllisellä tavalla, olisi siilien vanhan kokemuksen mukaan kulunut ainakin 2—3 viikkoa. Ensin olisi jätetty hallituksen eronpyyntö, sitten parlamenttimylyllä olisi alkanut jauhaa, olisi ruvettu väittelemään siitä, kuinka paljon millekin puolueelle annetaan edustajia, kutka tulevat hallitukseen ja minkälainen sen ohjelma on. Siihen meillä ei kuitenkaan ollut varaa. Ei voitu jättää maata päiväksikään ilman hallitusta, joka voi täydellä auktoriteetilla käydä käsiksi asioihin. Sen vuoksi pidettiin edellisen hallituksen keskuudessa välttämättömänä, että ennen eron tapahtumista oli synnyttävä uusi hallitus. Niin meneteltiin. Siinä ei tosin noudatettu niitä määräyksiä, joita meidän puolueemme ja myöskin maalaisliiton säännökset olisivat vaatineet. Mielestäni ei muuta mahdollisuutta kuitenkaan ollut.

Kun nyt on katsottava eteenpäin, niin on pakko ensinnäkin muistuttaa, että me poliittisesti olemme joutuneet hyvin arka- luontoiseen asemaan. Me elämme täällä toisten valtakuntien saartamina ja lähimpinä naapureina meillä on kaksi suurvaltaa, joista toisen kanssa on oltu sodassa ja toinen on ollut yhtenä sotaan suuressa määrässä syyllisenä tekijänä. Meidän geopolitiittinen asemamme on siis äärimmäisen herkkä ja vaikea. Se pakottaa meidät hoitamaan ulkopolitiikkaamme mahdollisimman varovasti ja siten, ettemme millään tavalla astu näiden naapureinamme olevien suurvaltojen varpaille emmekä niitä loukkaa. Tämä ei kuitenkaan saisi aiheuttaa, että me irtautuisimme siitä toisesta valtaryhmityksestä, joka Euroopassa taistelee ylivallosta, nim. länsivalloista. Onhan itsestään selvää, että jos meillä samoin kuin muilla puolueettomilla demokraattisilla valtioilla on vapaus valita, kumman valtaryhmän voittoon me toivomme sodan lopullisesti ratkeavan, ei meidän valintamme ole vaikea. Mutta kunnes asia on ratkennut, niin

kauan kuin suurvaltasota on käynnissä ja sen lopputuloksesta ei ole tietoa, on meidän ulkopoliittisesti oltava neutraalisia, käyttäakseni tuota kulunutta sanaa. On vain varovaisesti katsottava, kuinka asiat kulkevat. Toivottavasti siinä lopullisessa rauhanteossa, joka tätä meteliä seuraa, voidaan myöskin meidän asiastamme vielä puhua.

Mitä tulee sisäpoliittisiin oloihin, niin tärkeintä meille on mahdollisimman pian päästä normaaleihin oloihin ja saada tuotanto mahdollisimman suuressa laajuudessa käyntiin. Tämä ei kuitenkaan ole niin helppoa kuin se ehkä ensi silmäyksellä saattaa näyttää. Kun on tapahtunut suuri kemiallinen sekoittaminen, ei myöskään kristallisoituminen voi aivan helposti tapahtua. Jo armeijan supistaminen näyttää olevan vaikea asia. Armeijan ylijohto pitää välttämättömänä järjestää armeijan yksiköt jälleen täydellisiksi. Kaatuneiden ja muuten riveistä poistuneiden tilalle on saatava täydennykset ja armeija saattava siten normaaliin kuntoon. Vasta sen jälkeen voidaan ruveta antamaan vapautuksia. Jos armeija on uudelleen järjestetty, voidaan se nopeasti tarpeen vaatiessa saada uudelleen kokoonkin. Tästä asiasta onkin ollut viime päivien ja viikkojen ankarin taistelu Päämajan kanssa. Saadaksemme tuotannon käyntiin, on ollut pakko esittää jyrkkiäkin vaatimuksia. Väkeä on saatava kiireellisesti pois. Aluksi metsiin hakkaamaan halkoja, jotta emme tarvitse ensi talvena palella. Sitten keväällä maan paljastuttua peltotöihin. Samoin myös teollisuuteen, jotta tuotanto tälläkin alalla saataisiin käyntiin. Tässä työssä sosialidemokraattisen puolueen täytyy olla kaikin voimin mukana. Sen asema tulee uusissakin oloissa olemaan tärkeä ja sen kannanotot tulevat myös merkitsemään paljon.

Nyt kun uusiin oloihin siirrytään on pelättävissä, että meitä uhkaa sama vaara, mikä kaikkien sotien jälkeen on ollut uhkaa-

massa, nim. että taantumus voisi saada yliotteen. Sitä ei ole sallittava. Siinä on sosialidemokraattisen puolueen suuri ja raskas tehtävä. Että tämä puhe taantumuksen pyrkimyksistä ei ole turhaa, näkyi jo siinä vaiheessa, jolloin hallitusvaihdosta puhuttiin. Silloin kaavailtiin oikeiston taholla aivan toisenlaisia hallituksia kuin mitä sitten tuli. Puhuttiinhan jo yhden miehen diktatuurista ja militäärien asettamisesta asioista vastuuseen.

Suuret velvollisuutemme uusissa oloissa vaativat puolueemme sisällä yhtä asiaa, joka ei ainakaan Wiikille tunnu olevan kovin mieluinen. Se vaatimus on yksimielisyys. Kun on puhuttu yksimielisyydestä maassa, ei ole suinkaan tarkoitettu sitä, mitä Wiik aamupäivällä antamassaan lausunnossa kuvaili: yksimielisyyttä kaikissa asioissa. Sodan aikana on kansa ollut yksimielinen yhdessä asiassa: maanpuolustuksessa. Mielestäni on kansan tästä lähtienkin oltava yksimielinen, nimittäin siinä, että maa on jälleenrakennettava, samoin kuin niissä pääasioissa, jotka edellä hahmottelin: maan hankinnassa ja korvausten järjestämisessä. Sivuseikoissa voimme olla miten eri mieltä tahansa.

Puolueemmekin täytyy olla yksimielinen. Mielestäni se toiminta ei ole puolueelle hyödyksi, jota Wiik ja hänen pari toveriaan puolueen sisällä harjoittavat, kun ei heidän onnistu saada puolueen orgaaneissa ääntään kuuluviin ja mielipidettään määrääväksi. Epäluulon kylväminen ei ole puolueen edun mukaista eikä se ole maan edun mukaista. Varsinkin yhdessä asiassa on helppo herättää epäilyksiä ja erimielisyyksiä. On niin helppo sanoa: minkä takia annettiin asioiden kehittyä tähän, miksei syksyllä tehty rauhaa niillä ehdoilla, joita Neuvostoliitto silloin tarjosi? Se on tietysti kysymys, joka jokaista askarruttaa. Mutta kun muistaa mielialan syksyllä, ei voi uskoa, että tässä maassa olisi silloin sellaista kantaa hyväksytty. Vie-

lä neljä päivää ennen sodan puhkeamista ei puolueuuevostossa noussut muita kuin Wiik sitä kannattamaan — myönnettäköön hänelle se kunnia. Kannaksen kaikista pitäjistä tuli suuria lähetystöjä, jotka sanoivat: ei tuumaakaan tästä maasta ole annettava venäläisille. Siinä oli meidänkin puolueemme miehiä mukana. Ja heillähän oli oikeus asettua tälle kannalle. Ensimmäkin oli kysymys meidän maastamme ja sen luovuttamisesta. Mielestäni on vielä kipeämpää antaa kappaletta yhteisestä isänmaasta kuin yksityisen maanomistajan antaa jollekulle rosvolle osaa maastaan. Meillä oli lisäksi Neuvostoliiton kanssa sopimuksia, joita ei voinut edes irtisanoa. Ja syksyllä oli kaikilla sitä paitsi se luulo, että oli ollut vain alkuneuvotteluja, ettei Venäjä ainakaan talvella sotaa aloita ja että kevääseen mennessä keritään asiaa moneen kertaan pohtia. Venäjä menetteli siinäkin tavallisuudesta poikkeavalla tavalla, että se ei asettanut asiaa niin sanoakseni veitsen alle. Se ei antanut ulti- maatumia. Tapahtui ystävällisiä keskusteluja, joissa asioita jauhettiin, niinkuin pöydän ääressä tavallisesti jauhetaan. Ja meillä oli tietysti oikeus pitää puoliamme, kun asioista keskustelimme.

Venäjäällä on mahdollisesti ollut taka-ajatuksia jo neuvotte- lujen aikana, kuten on jälkeempään epäilty. On mahdollista, et- tä neuvottelut aloitettiin vain muodon vuoksi, koska samaan ai- kaan valmisteltiin hyökkäystä. Muuten ei olisi voitu kahden viikon kuluttua neuvottelujen päättymisestä heittää sellaisia mies-, materiaali- ja tankkimääriä rajan yli kuin tapahtui. — Eräänä pikkuseikkana, joka valaisee Venäjän pyrkimyksiä, mainitsen kaikkien tunteman »Poika Tuomisen» kertoneen, että häneltä jo 13. päivänä marraskuuta kysyttiin, suostuuko hän tulemaan Kuusisen hallituksen jäseneksi. Jo silloin oltiin siis Moskovassa selvillä, että sota syttyy ja Kuusisen hallitus

asetetaan.

Kaiken lopuksi tahtoisin kysyä, kun sodan syntymisestä on kysymys: onkohan tämä sota sittenkään ollut vallan turha ja hukkaan heitetty? Luulen, että jos olisimme ilman muuta taipuneet ja siten asettuneet Baltian maiden rinnalle, olisi koko maailma sanonut, että siinä oli taas eräs väkivallan uhri, joka meni saman tien kuin monet muut. Meidän asiamme olisi ollut lopullisesti menetetty ja Neuvostoliitto olisi voinut sen jälkeen jatkuvasti esittää kuinka paljon vaatimuksia tahansa. Se että Baltian maat ovat säilyneet näiltä jälkivaatimuksilta, siitä ne saavat kiittää Suomen sotaa. Sodan aikana ei ole ollut terveellistä mennä sinne esittämään uusia vaatimuksia. Nyt niitä mahdollisesti rupeaa tulemaan sitäkin enemmän. Onhan Venäjällä ja Saksalla pitkälle meneviä suunnitelmia Pohjois-Euroopan olojen järjestämiseksi. Ja kun ne on toteutettu, seuraavat Balkanin ja muiden maiden järjestelyt. Neuvostoliitto laski, että Suomessa kaikki käy yhtä kevyesti kuin Baltian maissa, tai kuin Saksan pakotukset Tsekkoslovakiassa, Itävallassa jne., sekä ettei sen tarvitse muuta kuin uhkailla. Suomi asettui kuitenkin vastarintaan. Suomi sai sen johdosta sodan niskaansa. Tämä sota, joka kesti kolme ja puoli kuukautta, sotki Neuvostoliiton ja Saksan suunnitelmia. Nyt ei niillä ole mahdollisuutta ainakaan entisen aikataulunsa mukaan hoitaa hyökkäyksiään. Ja maailma on saanut erään uuden opetuksen. Meidän sotamme on antanut kansoille sen vakaumuksen, että kannattaa panna vastaankin sekä ettei Venäjän kolossi ole niin pelättävä kuin miksi sitä aikanaan on kuviteltu.

Luulen näin ollen, vaikka omasta puolestani valitankin sodan kulkua, ettei sitä sittenkään ole hukkaan taisteltu. Sen tuottamat taloudelliset vauriot korjataan, jos saamme rauhassa jatkaa työtämme. Menettämäämme nuorisoa emme sen sijaan

saa takaisin, mutta sen kohtalon alaiseksi näkyy jokainen kansa
vuorollaan tulevan.